DE BETEEKENIS VAN HET ARCHAEOLOGISCH ONDERZOEK OP ARUBA, CURAÇAO EN BONAIRE

DOOR

Dr. J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG.

Terwijl de inheemsche bevolking in Suriname althans voor een klein gedeelte nog buiten de invloedsfeer der Europeesche beschaving staat, zijn de inboorlingen der drie bovengenoemde eilanden, voor zoover zij niet zijn uitgestorven, al lang volkomen in de kolonisten-bevolking opgegaan, zoodat zij uit een ethnographisch oogpunt weinig interessant meer zijn. Hun taal leeft nog slechts in enkele plaatsnamen voort, van hun vroegere zeden en gewoonten is slechts bij overlevering 't een en ander bekend — de oudere literatuur levert merkwaardig weinig op — en hun lichamelijke ras- en stam-kenmerken zijn door velerlei vermenging te loor gegaan. Voor onze kennis van de vroegere inheemsche beschaving dezer eilanden zijn wij dus vrijwel aangewezen op de studie van de stoffelijke getuigenissen dier beschaving, die een dun laagje zand en humus voor ons heeft bewaard. Dat zulke getuigenissen gevonden zijn — en nog steeds gevonden worden — is bekend ; maar minder bekend is, waarin zij bestaan, wat zij ons, in verband met vondsten in andere deelen van Amerika, leeren en — hetgeen hier ten nauwste mee samenhangt — dat deze drie eilandjes uit een archaeologisch oogpunt zoo bijzonder belangwekkend zijn. Wellicht zal het de niet-deskundige lezers van dit tijdschrift interesseeren daar iets meer van te vernemen.

Sinds 1903 bezit 's Rijks Ethnographisch Museum een vrij groote verzameling oudheden, bijeengebracht door wijlen pater A. J. van Koolwijk, die in de periode van 1870—1886 op elk der drie eilanden een geruimen tijd als pastoor werkzaam is geweest en geen moeite heeft ontzien om zijn verblijf ook voor de wetenschap productief te maken. Ongetwijfeld is hij daarin geslaagd : zijn verzameling is het eenige rechtstreeksche gegeven betreffende de vroegere inheemsche beschaving; voor elk later onderzoek is zij een onmisbare grondslag. En, toch, hoeveel meer had Van Koolwijk kunnen bereiken, als ook de autoriteiten in het

moederland een beetje belangstelling voor zijn nasporingen hadden gehad, als zij hem in staat hadden gesteld zich behoorlijk personeel en de hoognoodige hulpmiddelen te verschaffen voor systematische opgravingen! Maar daar was natuurlijk geen sprake van. Behalve eenmaal een subsidie van *f* 50, die Dr. Leemans, destijds directeur van het Museum van Oudheden, van de regeering wist los te krijgen, toen Van Koolwijk een bijzonder interessante ontdekking had gedaan, maar wegens geldgebrek het onderzoek moest staken, heeft men den stillen, bescheiden werker nooit eenigen materieelen steun verleend. Men verleende hem de „museum-medaille", dat was goedkooper; trouwens, wie kon ook van de Hooge Regeering van Nederland verwachten dat zij zich voor een troepje lang uitgestorven Indianen zou interesseeren! Tot stelselmatige opgravingen is het dus nooit gekomen: de bovenvermelde subsidie van *f* 50 was juist voldoende om nabij de R. K. kerk te Santa Cruz op Aruba eenige groote lijkurnen te voorschijn te brengen, een vondst van het grootste gewicht, zooals wij zullen zien, maar daarbij bleef het. Al wat van Koolwijk verder nog heeft overgezonden heeft hij vlak aan de oppervlakte gevonden, veelal op plaatsen waar de bodem reeds was omgewoeld en de oorspronkelijke situatie dus geheel en al was verstoord. Daarbij kwam dat Van Koolwijk noch praktisch noch theoretisch tot archaeologisch terreinonderzoek was voorbereid. Hij zag dus bijv. niet in, dat het van bijzonder gewicht was om althans van één vindplaats alles wat daar te vinden was, tot het kleinste scherfje toe, over te zenden. Hij maakte „keurcollecties" waarbij hij, als leek, natuurlijk op tamelijk willekeurige wijze te werk ging: wat om de een of andere reden zijn aandacht trok nam hij mee, het overige liet hij liggen, stuurde het althans niet over. Ook verzuimde hij nog al eens nauwkeurige opmetingen te doen; in 't algemeen baarde de stratigraphische situatie — voor zoover daar nog sprake van kon zijn — hem weinig zorg. Daar staat echter tegenover dat zijn uitlatingen blijk geven van een groote opmerkingsgave en zijn rapporten van een niet minder groote waarheidsliefde. Vooral dit laatste is van belang, want sommige vondsten zouden veel van hun eigenaardige beteekenis verliezen als wij reden hadden om Van Koolwijk's toelichting te wantrouwen. Eveneens van veel belang is het feit dat zijn ethnologische en archaeologische kennis gelijk nul

was: immers daardoor is de mogelijkheid dat hij, zij 't ook onbewust, de feiten ten behoeve van een of andere geliefde theorie zou hebben verdraaid, ten eenenmale uitgesloten.

Liever dan een — onvermijdelijk droge — opsomming te geven van de vele en veelsoortige voorwerpen en fragmenten, die Van Koolwijk heeft overgezonden of meegebracht, zullen wij eerst nagaan wat de verzameling, op zich zelf beschouwd, ons omtrent den beschavingstoestand der vroegere bevolking kan leeren en vervolgens de beteekenis van deze gegevens voor bepaalde vraagstukken op het gebied der Amerikaansche ethnographie met enkele voorbeelden duidelijk trachten te maken.

Gelijk indertijd reeds door Van Koolwijk is opgemerkt, leefde deze bevolking blijkbaar hoofdzakelijk van zeeproducten, vooral schelpdieren. Schelpen en schelpfragmenten vond hij bij massa's overal waar blijkens andere vondsten eertijds Indiaansche nederzettingen zijn geweest. Vischgraten daarentegen vermeldt hij maar zelden. Hoewel hij gewag maakt van „keukenafval" ten W. van plaatsen waar Indiaansche woningen moeten hebben gestaan (blijkbaar met het oog op den oostpassaat), deelt hij niet mee waaruit dat afval bestond. Dat ook plantaardig voedsel werd gebruikt blijkt uit de vondst van een primitief maalwerktuig, bestaande uit een eenigszins uitgehold granietblok met bijbehoorenden eivormigen wrijfsteen, zooals in sommige streken van Amerika nog tegenwoordig voor het fijnwrijven van maiskorrels in gebruik is.

Van hutten is geen spoor meer over. Het staat echter vast dat ook grotten in de kalkrotsen langs de kust en holten onder overhangende granietblokken althans tot tijdelijke verblijfplaats hebben gediend. In beide soorten van holen zijn vele aardewerkfragmenten gevonden en in de kalkgrotten bovendien menschelijke beenderen. Op de wanden treft men dikwijls grillige teekeningen aan, uitgevoerd in een roode, bruine of witte verfstof van mineralen oorsprong.

De voornaamste grondstoffen voor voorwerpen van dagelijksch gebruik, zooals huisraad, werktuigen en wapens, waren aardewerk, schelp en steen. De vondsten wijzen op een overgangsperiode waarin schelp, eens ongetwijfeld naast hout de eenige grondstof van beteekenis, voor een deel reeds verdrongen was door aardewerk en steen.

Wat het huisraad in engeren zin betreft, gebruikte men behalve potten, kruiken en schalen van aardewerk blijkbaar ook nog kleine schoteltjes en een eigenaardig lepelachtig voorwerp van schelp. Vooral zulke lepeltjes zijn bij groote hoeveelheden gevonden. De binnenzijde is dikwijls bedekt met een groenachtige korst, klaarblijkelijk gevormd door overblijfselen van voedsel of andere stoffen waarmee het voorwerp in het gebruik in aanraking kwam. Daar deze overblijfselen nog niet chemisch onderzocht zijn, verkeeren wij omtrent de beteekenis van deze lepeltjes nog in 't onzekere. Behalve als lepels kunnen zij bijv. dienst hebben gedaan bij het bereiden van verf of om kostbare kleurstoffen in te bewaren.

Wapens en werktuigen waren ongetwijfeld voor 't grootste gedeelte van steen. Als hak- en snijwerktuigen gebruikte men scherp geslepen bijlklingen, beitels en messen (de laatste herkenbaar aan hun lange snede en platten vorm). Verreweg de meeste exemplaren zijn zeer slordig of liever in 't geheel niet afgewerkt; alleen de snede werd blijkbaar altijd zorgvuldig geslepen. Geheel ongeslepen exemplaren komen, met uitzondering van een drietal zeer primitieve beitels, niet voor, zoodat men veilig kan aannemen dat deze bevolking het stadium dat in de Europeesche archaeologie met den term „palaeolithisch" wordt betiteld, te boven was. De eveneens veel voorkomende werktuigen van denzelfden vorm maar zonder gescherpte snede doen zich voor als tusschenvormen tusschen de zoo juist genoemde bijlen en de eigenlijke hamersteenen, wier doorsnede niet zooals die der hakwerktuigen ovaal of afgerond-rechthoekig is, maar rond, en die bovendien gekenmerkt zijn door een rondloopende bevestigingsgroef aan het boveneinde. Van deze drie groepen komen alleen de beide eerstgenoemde tevens in schelp voor. Bolvormige of eenigszins ovale steenen, ruw bewerkt, werden wellicht als werpkogels gebruikt : één ervan heeft een ondiepe, maar toch duidelijk zichtbare, rondloopende groef. Een aantal andere werktuigen, van meer onbepaalden vorm en twijfelachtige beteekenis, kunnen wij hier buiten beschouwing laten.

Van meer belang zijn de talrijke voorwerpen die wij voorloopig als „versierselen en amuletten" zullen betitelen. Het is een bekend feit dat siermiddelen en toovermiddelen in de primitieve samenleving geen principieel verschillende dingen zijn. Of een

bepaald voorwerp enkel als sieraad dan wel tevens of uitsluitend als amulet wordt beschouwd, hangt van allerlei omstandigheden af en moet in ieder afzonderlijk geval speciaal worden onderzocht. In 't algemeen echter kan men wel zeggen dat een siermiddel voor den drager zelden of nooit uitsluitend aesthetische waarde heeft.

Tot deze klasse van voorwerpen dan behooren in de eerste plaats de doorboorde schijfjes van schelp en aardewerk, ook van elders welbekend, die aan snoeren geregen rond een of ander lichaamsdeel werden gedragen. Er zijn ook eenige niet of gedeeltelijk doorboorde schijfjes in de verzameling ; misschien zijn deze onvoltooid. Het is echter ook mogelijk dat zij tot een andere categorie behoorden die blijkbaar niet aan een snoer werd geregen, zooals eenige zeer ruw gevormde aardewerkbeeldjes van een of ander viervoetig dier. Dezelfde onzekerheid bestaat ten opzichte van een aantal rechthoekige of in andere, vrij grillige, vormen gesneden stukken schelp, waarvan verscheidene bovendien zoo zeer beschadigd zijn, dat hun oorspronkelijke vorm min of meer problematisch blijft. Een aantal ruwe menschenbeeldjes van aardewerk, waarvan slechts één exemplaar ongeschonden bewaard is gebleven, zijn in den regel van een tweetal kleine ronde openingen voorzien. Bij het ongeschonden exemplaar, dat een vrouw voorstelt die met beide handen haar buik vasthoudt, hebben de openingen tusschen de armen en het bovenlijf blijkbaar als snoergaten dienst gedaan. Een der merkwaardigste stukken van de heele verzameling is een zorgvuldig geslepen „hartvormig" stuk kalksteen. Denzelfden vorm vertoont een kleine in de lengte doorboorde „kraal" van aardewerk. Beide voorwerpen zijn op Aruba, maar niet in dezelfde nederzetting, gevonden. En eindelijk moeten wij nog een groep keurig bewerkte miniatuur-beiteltjes van een zeer hard, nephrietachtig gesteente vermelden, die natuurlijk niet als werktuigen, maar als tooverparaphernaliën zijn te beschouwen.

Het materieele cultuurbezit der bevolking, zooals wij het uit de vondsten leeren kennen — is hiermee in hoofdtrekken geschetst. Er valt echter nog heel wat meer uit de archaeologische gegevens te halen. In de eerste plaats spreekt het vanzelf, dat een grondige studie van elk overblijfsel afzonderlijk ons allerlei kan leeren omtrent de wijze van bewerking en versiering,

d. w. z. aangaande de technische bekwaamheid en smaak van den vervaardiger en de hulpmiddelen waarover hij beschikt moet hebben. Vooral de rijke aardewerk-collectie is uiterst belangrijk — al bestaat zij ook voor verreweg het grootste deel uit kleine scherven. Wij leeren eruit naar welke methode het vaatwerk werd gevormd, hoe men de klei met andere stoffen mengde om barsten tijdens het bakken te voorkomen, voor welke soorten vaatwerk men bij voorkeur grover of fijner materiaal gebruikte e.d.m. en wij maken kennis met een rijke, hoewel vrij primitieve, ornamentiek in verschillende phasen harer ontwikkeling. Ook de steenen werktuigen spreken dikwijls een verrassend duidelijke taal. Gaandeweg leeren wij het verschil zien tusschen een beschadigd en een onvoltooid exemplaar en ontdekken wij het practisch nut van bepaalde onregelmatigheden, die wij aanvankelijk aan technisch onvermogen of slordigheid van den vervaardiger hadden toegeschreven. Dit alles laat zich natuurlijk niet zonder een groot aantal afbeeldingen beschrijven; wij maken er echter melding van omdat juist die detail-gegevens ons zulk een gewichtig materiaal verschaffen voor toekomstig vergelijkend onderzoek.

Wat de geestelijke beschaving aangaat maken deze vondsten ons echter niet veel wijzer. Zij geven ons een bovendien nog vrij vage voorstelling van het algemeene beschavingsniveau, maar vertellen ons van het maatschappelijk en godsdienstig leven niets wat, wijl kenmerkend voor een bepaald cultuurgebied of een bepaalde stammengroep, op zekere historische betrekkingen zou kunnen wijzen en dus een geschikt uitgangspunt voor vergelijkend onderzoek zou zijn. Gelukkig bezitten wij echter nog een andere groep van gegevens die ons wel zulk een aanwijzing verschaffen: de grafvondsten. Hieruit blijkt namelijk dat op twee der eilanden (van Bonaire hebben wij geen gegevens) het bekende gebruik om menschelijke overblijfselen in urnen of tusschen schotels te begraven, althans gedurende een zekere periode (wellicht ook naast andere wijzen van begraven) in zwang moet zijn geweest. Voor zoover de gegevens strekken kunnen wij drie, misschien zelfs vier, typen van urnbegraving onderscheiden. De eerste methode bestond hierin dat het geheele lijk in hurkende houding in een groote urn werd geplaatst; een tweede urn van hetzelfde type, maar iets wijder, zoodat zij den bovenrand van de lijkurn omsloot, diende daarbij als

deksel. Alle vier de urnen van dit type die bewaard zijn gebleven — deels waren zij onbeschadigd, deels konden zij uit de scherven worden gereconstrueerd — zijn afkomstig uit dezelfde nederzetting (Santa Cruz op Aruba), maar eenige groote scherven van Curaçao zijn onmiddellijk herkenbaar als randfragmenten van gelijksoortige urnen, zoodat het niet al te gewaagd is aan te nemen dat zij ook op dit eiland in gebruik zijn geweest. Slechts één der urnen bevatte nog een min of meer volledig skelet in hurkende houding, dat echter al gauw na het openen van de urn uit elkaar viel. De inhoud der overige urnen van dit type bestond uit een massa grootendeels vergane menschenbeenderen. Volgens getuigenissen van bewoners zouden nog in 't begin der 19e eeuw af en toe urnbijzettingen op Aruba zijn voorgekomen; zelfs verhaalde een oude man aan Van Koolwijk dat hij als klein kind zelf zulk een begrafenis had bijgewoond. Omtrent het gebruik van een ander soort urnen, die zich voornamelijk door een veel nauwere halsopening van de eerste groep onderscheiden, bezitten wij geen archaeologische gegevens. Van Koolwijk vond ze als watervaten in gebruik, maar men vertelde hem, dat ze, toen men ze vond, menschenbeenderen bevatten. Van het exemplaar dat wij bezitten is de opening echter zoo nauw, dat alleen het lijk of skelet van een pasgeboren kind er wellicht in zijn geheel door zou kunnen. Deze urnen kunnen dus — gesteld dat Van Koolwijk juist is ingelicht — behalve voor het begraven van pasgeboren kinderen alleen hebben gediend om losse skeletdeelen in bij te zetten; zoowel het eene als het andere komt, zooals wij zien zullen, ook elders voor. Van geheel anderen aard zijn de overige urnen waarin beenderen gevonden zijn. Hun eenig gemeenschappelijk kenmerk bestaat hierin dat zij niets karakteristieks hebben, noch wat grootte, noch wat vorm aangaat. Als de aardewerk-collectie niet zoo arm aan onbeschadigde exemplaren was, zou ongetwijfeld blijken dat deze derde groep van urnen zich in niets van het gewone huishoudelijke vaatwerk onderscheidt. De menschelijke overblijfselen die zij bevatten schijnen voor een deel herkend te zijn als kinderbeenderen; geen der exemplaren trouwens is groot genoeg om iets anders te bevatten dan been*fragmenten* of losse beenderen van zeer jonge kinderen. Ook dit gebruik, het bijzetten van beenderen in gewoon vaatwerk in plaats van in speciaal daartoe bestemde urnen, behoort volstrekt niet tot de zeldzaamheden.

Naast deze verschillende typen van urnbegraving in engeren en ruimeren zin heeft men naar alle waarschijnlijkheid ook het nauw ermee verwante gebruik gekend om een gedeelte van het skelet, namelijk den schedel, soms te zamen met enkele beenderen, tusschen schalen of ondiepe potten bij te zetten en het overige zonder eenig omhulsel te begraven. Absoluut betrouwbaar zijn de gegevens hieromtrent echter niet[1]).

Wat deze urnvondsten ons leeren komt dus hierop neer: zoowel „primaire" urnbegraving, waarbij het lijk in zijn geheel, als „secundaire", waarbij het skelet of een gedeelte daarvan in een urn wordt geplaatst, moet hier in gebruik zijn geweest; vermoedelijk paste men de eerste methode bij voorkeur (of uitsluitend ?) op volwassenen toe en de tweede op kinderen.

Dat deze gegevens een gewichtig ethnographisch aanknoopingspunt opleveren zal den lezer spoedig blijken. Voor wij dit echter nader demonstreeren, willen wij eerst een antwoord geven op de voor de hand liggende vraag wat wij met ons onderzoek eigenlijk willen bereiken. Oppervlakkig beschouwd lijkt het inderdaad van weinig belang of onze ethnographische kennis van het uiterst kleine deeltje van Zuid-Amerika waarmee wij ons bezighouden wat meer of minder diep gaat, maar ieder die zich wel eens met de ethnographie van Amerika als geheel beschouwd heeft beziggehouden weet, dat een helder inzicht in de ethnische en cultuurhistorische betrekkingen tusschen den Antillischen Archipel en de aangrenzende streken van Zuid-Amerika ons in staat zoude stellen een groot stuk beschavingsgeschiedenis van dit continent althans in hoofdtrekken te reconstureeren, en dat dus elk nieuw ethnographisch gegeven — hoe onbelangrijk ook op zichzelf — betreffende het gebied in kwestie als een hoogst welkome aanwinst mag gelden.

Het is een feit van algemeene bekendheid dat een groot deel der inboorlingen van noordelijk Zuid-Amerika telgen van Karaïbischen of Arowakschen stam zijn. Deze twee taalfamilies hebben een enorm, en voor een groot deel hetzelfde, verbreidingsgebied. Globaal aangeduid, valt hun territorium samen met de stroomgebieden van Orinoco en Amazone en de tusschenliggende streken van Brazilië. Ten Zuiden van de Amazone

[1]) Nadere bijzonderheden aangaande deze en andere vondsten vindt men in de gedetailleerde beschrijving der verzameling (Internationales Archiv für Ethnographie, Deel XXIV, blz. 51 vlgg.)

evenwel loopen de grenzen van beider verbreidingsgebieden geheel uiteen. Behalve een smalle strook onmiddellijk ten Z. van de rivier die nog gemeenschappelijk terrein is, vindt men, ook alweer globaal gesproken, de Karaïben in het Oosten en de Arowakken ten Westen en ten Zuiden daarvan. Wat de vroegere inheemsche bevolking van de Antillen betreft verkeeren wij feitelijk nog in 't onzekere. Men neemt algemeen aan, dat Cuba, Haïti, Jamaica, de Bahama-eilanden en de westelijke helft van Porto Rico ten tijde van de ontdekking grootendeels bevolkt waren met Arowakscche stammen terwijl de bevolking van oostelijk Porto Rico en de Kleine Antillen overwegend Karaïbisch was. Uit de oude berichten en latere archaeologische vondsten blijkt evenwel dat de oudste nog bereikbare bevolkingselementen in den archipel zeker niet Karaïbisch en vermoedelijk ook niet Arowaksch waren. In het westelijk deel van Cuba vonden de Spanjaarden stammen wier beschaving in allerlei opzichten van de typische Groote Antillen-cultuur afweek: vermoedelijk het overschot van een oudere, naar den uitersten westhoek teruggedrongen bevolking. Het jongste bevolkingselement op de Antillen zijn ongetwijfeld de Karaïben; zelfs op de kleine eilanden is de niet-Karaïbische onderlaag zoowel in de archaeologische gegevens als in de ethnographische berichten overal terug te vinden. Geheel daarmee in overeenstemming is de inheemsche traditie der Eiland-Karaïben volgens welke zij onder den druk van andere, en wel voornamelijk Arowaksche, stammen den archipel zouden zijn binnengedrongen. Weliswaar staat hier — als wij sommige oudere schrijvers tenminste kunnen gelooven — een andere traditie tegenover, die de Karaïben uit Noord-Amerika laat komen, maar deze overlevering — zoo zij heeft bestaan — heeft zeker geen historische kern. Niet alleen wordt zij weerlegd door alles wat het ethnographisch en archaeologisch onderzoek in Florida (dat hun vroegere woonplaats zou zijn geweest) aan den dag heeft gebracht, maar bovendien hebben latere onderzoekingen in Zuid-Amerika met nagenoeg volstrekte zekerheid aangetoond dat de Karaïben zich van uit Centraal-Brazilië noordwaarts hebben verbreid.

Nu is het niet moeilijk om uit deze gegevens een theorie op te bouwen: Karaïbische stammen, opdringend naar het Noorden, vonden het kustgebied bevolkt met Arowakken; deze, niet in staat de Karaïbische vloedgolf te weerstaan, overstroomden de

Antillen, de inheemsche bevolking deels in zich opnemend, deels terugdringend. Vervolgens kregen de thans in 't kustgebied gevestigde Karaïben het zelf te kwaad met de nog steeds over een groot deel van Guyana verspreide Arowakken en moesten zij op hun beurt een toevlucht zoeken op de eilanden, die zij 't een na 't ander veroverden, de gemengde bevolking uitroeiend of terugdringend, totdat hun invasie op Porto Rico tot staan kwam.

Deze theorie lijkt inderdaad zeer aannemelijk ; toch heeft zij twee zeer zwakke punten. In de eerste plaats is het feitelijk niet *bewezen* dat de eigenaardige bevolking die ten tijde van Columbus de Bahama's en het grootste deel der noordelijke Antillen bewoonde werkelijk uit Arowakken bestond. De sporadische taalkundige gegevens zijn nog nooit met de noodige nauwkeurigheid verzameld en geschift en de ethnographische en archaeologische gegevens zijn verre van afdoende. Dat deze Taino's, zooals zij gewoonlijk genoemd worden (naar het eerste inheemsche woord dat de Spanjaarden te hooren kregen), althans sterk met oud-Antillische (niet-Arowaksche) elementen vermengd waren, staat nu wel vast. Het tweede zwakke punt betreft de verhouding tusschen Arowakken en Karaïben op het vasteland. Immers, het eenige wat vaststaat is dat beide groepen reeds in de 16e eeuw over de gansche streek ten N. van de Amazone verspreid waren. Of de Arowakken daar inderdaad reeds gevestigd waren toen de Karaïben er kwamen — aangenomen dat deze werkelijk uit Centraal-Brazilië afkomstig zijn — daar weten wij feitelijk niets van. In den laatsten tijd is men er zelfs aan gaan twijfelen of er eigenlijk wel ooit zulke groote verschuivingen in dit deel van Zuid-Amerika hebben plaats gehad ; of wij niet veeleer met een geleidelijke verbreiding van zekere beschavingselementen te maken hebben, die volstrekt niet met een stammenverplaatsing op groote schaal gepaard is gegaan. In dat geval zouden de benamingen Arowakken en Karaiben dus een geheel andere beteekenis krijgen, n.l. die van bevolkingsgroepen wier beschaving in 't algemeen het type vertoont van de cultuur der meest karakteristieke Arowaksch- resp. Karaïbisch-sprekende stammen. Van het standpunt van deze theorie beschouwd, wordt het vraagstuk der praecolumbische ethnographie van noordelijk Zuid-Amerika natuurlijk nog ingewikkelder dan 't al was.

Tot nog toe is er alleen sprake geweest van Arowakken en

Karaïben. Het reusachtige gebied waarvan sprake is herbergt echter nog verscheidene andere stammengroepen. Voornamelijk valt hier de eveneens zeer uitgebreide Tupi-groep te noemen, wier gebied hoofdzakelijk ten O. en ten Z. van de Karaïbisch-Arowaksche streken ligt, maar wier meest westelijke en noordelijke verwanten tot in Guyana voorkomen. Hoewel deze groep, vooral bij de Arowakken vergeleken, op aanmerkelijk lageren trap van beschaving staat en dus in de cultuurgeschiedenis van Zuid-Amerika wel nooit een leidende rol zal hebben gespeeld, vormt zij toch reeds om den omvang van haar verspreidingsgebied en de, zij 't dan louter physieke, stuwkracht die zij kan hebben ontwikkeld, een bevolkingselement waarmee de cultuurhistoricus terdege rekening dient te houden. De vele andere stammen en stamgroepen in noordelijk Zuid-Amerika, even zoovele kleinere of grootere enclaves in de uitgestrekte gebieden waar Karaïben, Arowakken en Tupi het overheerschende bevolkingselement vormen of vormden, kunnen hier buiten beschouwing blijven, althans voor zoover zij niet tot de vertegenwoordigers der Andes-cultuur behooren. Bij laatstgenoemde toch moeten wij even stilstaan.

De noordelijke grens van de Andes-beschaving, die, gelijk bekend, haar hoogtepunt bereikte in het oude Peru en ten tijde der verovering tot diep in Chili was doorgedrongen, valt vrijwel met de staatkundige grens tusschen Zuid- en Midden-Amerika samen. Wel sluit zich Costa-Rica en wellicht ook een groot deel van Nicaragua in taalkundig opzicht aan bij Panama, dat in allen deele Zuid-Amerikaansch is, maar daar staat tegenover dat de invloed der Mexicaansch-Midden-Amerikaansche beschaving zich tot in oostelijk Costa-Rica doet gevoelen. Hier raken elkaar dus de invloedsferen van de twee hoogste beschavingscomplexen die het oude Amerika heeft voortgebracht: het noordelijke, dat zijn brandpunten had op de hoogvlakte van Mexico en op het schiereiland Yucatan, en het zuidelijke, welks uitstralingscentrum in het Zuiden van het tegenwoordige Peru was gelegen. Het spreekt van zelf dat het opmerkelijk verschil in beschaving tusschen de Midden- en Zuid-Amerikaansche „cultuur"- of, zooals men ze ook wel noemt, „half-cultuurvolken" eenerzijds en de overige bevolkingsgroepen der Nieuwe Wereld anderzijds aanleiding heeft gegeven tot allerlei hypothesen. Er is een tijd geweest dat men den oorsprong dier

hoogere beschaving overal zocht behalve in Amerika zelf, maar naarmate men haar grondiger leerde kennen en ook de studie der omwonende stammen van lagere cultuur allerlei nieuwe bijzonderheden aan het licht bracht, bleek meer en meer dat er geen enkele reden bestaat om haar inheemsche afkomst in twijfel te trekken. Immers al wat op 't eerste gezicht onverklaarbaar, wijl on-Amerikaansch, scheen, bleek bij nader inzien ook in het cultuurbezit der minder beschaafde stammen, zij 't ook in de kiem, aanwezig te zijn, m. a. w.: het onderscheid bleek van gradueelen, volstrekt niet van essentieelen aard te zijn. Op het interessante vraagstuk, hoe het komt dat juist de beschaving dier uitgestrekte volkenreeks langs den bergachtigen westrand van Zuid- en de hoogvlakten van Centraal-Amerika zulk een hooge vlucht genomen heeft, zullen wij hier niet nader ingaan. Wat ons op 't oogenblik vooral interesseert is de vraag in hoeverre die oude cultuur de beschavingsgeschiedenis der bevolking ten Oosten van het kustgebergte, en speciaal der drie groote stammengroepen die wij boven bespraken, geïnfluenceerd kan hebben. Hoewel het op 't oogenblik nog niet mogelijk is een afdoend antwoord op deze vraag te geven, zijn wij toch, dank zij de archaeologische nasporingen der laatste twintig jaar, niet meer uitsluitend op vermoedens aangewezen. Terwijl de Karaïbische beschaving overal waar wij haar aantreffen vrijwel hetzelfde, tamelijk primitieve, karakter vertoont, en ook de Tupi-stammen zich nergens boven het algemeene beschavingspeil der groep verheffen, is de Arowaksche cultuur daarentegen gekenmerkt door een opmerkelijke veelvormigheid en opvallende verschillen in ontwikkeling. Wat de historische Arowakken betreft, overschrijdt deze verscheidenheid nergens de grenzen bepaald door een gemeenschappelijk beschavingsniveau, maar in de centra van Arowaksche beschaving, die wij uit de archaeologische vondsten leeren kennen, had deze cultuur een ontwikkeling bereikt die in Zuid-Amerika door geen enkel historisch volk buiten het Andes-gebied geëvenaard wordt. De drie belangrijkste dezer centra zijn: 1. de Groote Antillen (wij nemen voor 't oogenblik aan dat de inheemsche bevolking daar, gelijk algemeen wordt aangenomen, van overwegend Arowaksche afkomst was); 2. de Amazone-delta en 3. het onmiddellijk aan de Andes grenzende laagland van N. O.-Argentina en O.-Bolivia. Wat 't eerste centrum aangaat staat 't vast dat Cuba reeds vóór de komst

der Spanjaarden in relatie stond met Yucatan en dat er een Antillische nederzetting is geweest op Florida. Het derde centrum is gelegen in de eenige streek waar zoowel Arowaksche als Tupistammen in rechtstreeksch contact moeten zijn geweest met de meest oostelijke uitloopers der Andes-cultuur. Het is uiterst moeilijk om de oude ethnographie dezer streek uit de gecompliceerde archaeologische gegevens te reconstrueeren en het begint dan ook pas den allerlaatsten tijd duidelijk te worden dat het Arowaksche element hier den boventoon moet hebben gevoerd. Dat de merkwaardige opbloei der Arowaksche cultuur in deze twee centra ten zeerste bevorderd moet zijn door de aanraking met de zooveel hoogere beschaving in Midden-Amerika en het centrale Andes-gebied, valt nauwelijks te betwijfelen, al is het archaeologisch onderzoek nog niet zoover gevorderd, dat de sporen van rechtstreekschen invloed met zekerheid zijn aan te wijzen. In de Amazone-delta kan natuurlijk van een rechtstreeksch contact met de Andes-cultuur geen sprake zijn. Wanneer wij echter opmerken dat de belangrijkste rivieren (de natuurlijke verkeerswegen) alle uitmonden in de Madeira, een der voornaamste zuidelijke zijrivieren van de Amazone, en dat de oostelijke grens van het verspreidingsgebied der Arowakken ongeveer vanaf het punt waarop de 15e graad Z. B. de oostgrens van Bolivia snijdt vrijwel met de Guaporé, de Madeira en de Beneden-Amazone samenvalt, dan behoeft het ons niet te verwonderen dat wij in de delta dezer rivier getuigenissen eener Arowaksche cultuur aantreffen die, voor zoover uit de weinige en gebrekkige publicaties valt op te maken, de vondsten in N. O.-Argentina en O.-Bolivia in menig opzicht nabij komen.

Het zal den lezer nu, naar wij hopen, duidelijk zijn, waarom wij van de studie der praehistorische ethnographie van den noordrand van Zuid-Amerika en de naburige eilanden zulke belangrijke resultaten verwachten. Wat speciaal Aruba, Curaçao en Bonaire betreft valt nog op te merken dat hun eigenaardige ligging reeds a priori doet verwachten dat zij aan invloeden van verschillende beschavingsgebieden blootgesteld zijn geweest. In de eerste plaats komt hier natuurlijk Noordwest-Venezuela in aanmerking, waarmee zij geographisch zoo goed als één zijn. Archaeologisch is deze streek zoo goed als onbekend, maar de nabijheid van Colombia wettigt het vermoeden dat niet alleen

de Karaïbische en Arowaksche stammen die Venezuela in laat-prae-historische en wellicht nog in vroeg-historische tijden hebben overstroomd, maar ook de oostelijke voorposten der Colombische Andescultuur hier hun sporen zullen hebben achtergelaten. Verder vormt de sterke noordoostpassaat een soort natuurlijke verbinding tusschen onze drie eilandjes en de lange eilandenbrug tusschen Yucatan en de Orinoco-delta. Bewoners van een der Groote Antillen moeten volgens een oud bericht reeds kort na de Spaansche invasie een toevlucht hebben gezocht op Curaçao. Of dit bericht juist is zal wel nooit met zekerheid zijn uit te maken, maar in elk geval bewijst het bestaan ervan dat zulk een overtocht als zeer wel mogelijk, ja zelfs als voor de hand liggend werd beschouwd.

Thans rest ons nog om met een duidelijk voorbeeld aan te toonen dat de archaeologische vondsten op onze drie eilandjes inderdaad veel tot de oplossing der hierboven vluchtig aangeroerde vraagstukken kunnen bijdragen. Wij kiezen daartoe het gebruik van urnbijzetting. Wanneer wij nagaan wat het archaeologisch en ethnographisch onderzoek in beide continenten ons aangaande het voorkomen van geheele of gedeeltelijke bijzetting kan leeren, dan komen wij tot de volgende resultaten. Het gebruik om het lijk in zijn geheel in een groote urn te plaatsen schijnt ten Noorden van Mexico niet of sporadisch voor te komen. Het is mogelijk dat onder de vele urngraven die gedurende de laatste 25 jaar vooral in de zuidoostelijke staten te voorschijn zijn gebracht, ook dit type hier en daar vertegenwoordigd is, maar uit de opgravingsrapporten blijkt dit niet. Wel blijkt eruit dat verreweg de meeste graven tot andere typen behooren. Ook uit Centraal-Amerika (incl. Mexico) zijn ons tot nog toe geen absoluut onbetwistbare gevallen van totale urnbijzetting bekend. Toch valt uit de oude berichten in verband met sommige vondsten met vrij groote zekerheid af te leiden, dat het gebruik in een groot deel van dit gebied (Mexico, Guatemala, Nicaragua, Costa-Rica) bekend was. Een enorme verbreiding daarentegen heeft het in Zuid-Amerika. Hoewel niet elk tot heden geconstateerd geval boven bedenking verheven is, wijst toch alles erop, dat het in zwang is geweest in het stroomgebied van Boven- en Midden-Amazone, aan de Araguaya (Centraal Brazilië), in Zuidoost-Brazilië, Noord-Argentina en de oostelijke helft van Bolivia, d.w.z. in het grootste deel van het gezamenlijke ver-

spreidingsgebied der drie groote stammenfamilies: Tupi, Karaïben en Arowakken. Ook ten W. van de Andes schijnt het sporadisch voor te komen; gegevens van eenige beteekenis hebben wij echter slechts betreffende Noordwest-Ecuador en Zuid-Peru.

Gevallen van gedeeltelijke urnbijzetting komen in Noord-Amerika veel voor in den uitersten zuidoosthoek. Men heeft zulke graven vooral aangetroffen langs de groote rivieren ten O. van de Missisippi en in de kuststreken van Georgia en Noordwest-Florida. Ten N. en W. van West-Tennessee zijn zij — enkele twijfelachtige gevallen buiten beschouwing gelaten — tot nog toe niet gevonden. Wat Centraal-Amerika betreft was deze wijze van bijzetting buiten twijfel bekend in Mexico, Yucatan en Nicaragua. In Zuid-Amerika vallen de verbreidingsgebieden van het eerste en het tweede type grootendeels samen; dat van type II omvat echter bovendien de stroomgebieden van Orinoco en Beneden-Amazone, Centraal-Matto Grosso en vermoedelijk ook de Groote en Kleine Antillen: althans op Jamaica en Balliceaux (bij St. Vincent) zijn gevallen gesignaleerd.

Nu zagen wij boven dat de bevolking van Aruba en Curaçao misschien nog twee andere vormen van urnbegraving heeft gekend. Vooreerst is het niet onwaarschijnlijk dat de groote urnen met betrekkelijk nauwe halsopening voor het bijzetten van zeer jonge kinderen hebben gediend, aangezien men voor het bijzetten van losse beenderen blijkbaar gewoon vaatwerk gebruikte. In verband hiermee is het opmerkelijk dat in Noordwest-Argentina begraafplaatsen gevonden zijn die blijkbaar uitsluitend bestemd waren voor urnen waarin de lijkjes van pas- of nog niet geboren kinderen werden bijgezet. In de tweede plaats vermeldden wij vondsten die schenen te wijzen op het gebruik om enkele losse skeletdeelen, speciaal den schedel, tusschen eenige schotels of ondiepe potten te plaatsen. Dit gebruik komt vooral veel voor in het Zuidoosten van de Vereenigde Staten. Zuidelijker is het hoofdzakelijk gevonden in Mexico, Nicaragua, Noordwest-Venezuela, Noord-Peru en Noordoost-Argentina. Somtijds liggen de overblijfselen (meestal alleen in een schedel bestaande) onbedekt op een schaal, soms ook zijn zij enkel met een omgekeerde schotel of ondiepe pot overdekt.

Uit deze gegevens blijkt dat de gewoonte om het heele lijk bij te zetten in een urn ongetwijfeld in Zuid-Amerika thuishoort.

Gedeeltelijke urnbijzetting komt op beide continenten voor, maar heeft in Zuid-Amerika een zooveel grooter en meer aaneengesloten verspreidingsgebied, dat het nauwelijks te betwijfelen valt, dat ook dit gebruik van Zuid-Amerikaanschen oorsprong is. Het kan trouwens geen toeval zijn, dat bijna alle urngraven van deze soort ten N. van Mexico juist in het eenige deel der Vereenigde Staten gevonden zijn, waarvan bewezen is, dat het onder Antillischen invloed heeft gestaan. Wij mogen dus aannemen dat beide vormen in Zuid-Amerika zijn ontstaan. Nu zou het uit een cultuurhistorisch oogpunt natuurlijk van groot belang zijn te weten van waar uit zij zich hebben verspreid. Wat de gedeeltelijke bijzetting betreft is dit, juist omdat dit gebruik zulk een enorme verbreiding heeft, uiterst moeilijk uit te maken. Het is echter van belang op te merken, in welke streken het tezamen met totale bijzetting voorkomt en waar niet. Het laatste is het geval in het N. en N.O. en in Centraal-Matto Grosso. Laatstgenoemde streek zou men het klassieke Karaïbenland kunnen noemen : zuidelijker komen geen Karaïbische stammen voor en vele gegevens wijzen erop, dat deze stammenfamilie zich van uit dit gebied noord- en noordwestwaarts verspreid heeft. Omgekeerd zijn de meeste en minst twijfelachtige gevallen van totale bijzetting gevonden in streken waar naar alle waarschijnlijkheid nooit Karaïben zijn geweest, n.l. in Z.O. Brazilië, N. Argentina en Centraal-Bolivia. Ook de gedeeltelijke bijzetting echter is hier zeer gewoon. Als men nu bedenkt dat in het eerstgenoemde gebied Tupi-stammen van ouds het overheerschende bevolkingselement vormden en de beide andere, gelijk wij reeds zagen, gekenmerkt zijn door een gecompliceerde oude beschaving waartoe behalve de centrale Andes-cultuur vooral Arowakken en Tupi-stammen het leeuwendeel hebben bijgedragen, dan moet men wel tot de conclusie komen, dat noch de totale, noch de gedeeltelijke urnbijzetting een oorspronkelijk Karaïbisch gebruik kan zijn.

Ook in de Andes-cultuur hoort het naar alle waarschijnlijkheid oorspronkelijk niet thuis. Wel komen beide vormen in dit gebied voor, maar de tot nog toe aangewezen gevallen zijn zoo schaarsch en vooral, vergeleken bij de gegevens uit meer oostelijke streken, zoo weinig karakteristiek, dat wij het gebruik ook hier als een van elders binnengedrongen cultuurelement moeten beschouwen. Zoo blijven dus als de mogelijke

„uitvinders"[1]) alleen de Arowakken en de Tupi nog over. Karakteristiek voor het Tupi-gebied zijn de door vele oude berichtgevers beschreven en later ook herhaaldelijk opgegraven wijde, naar onderen min of meer spits toeloopende „peervormige" potten, wier eenige versiering veelal bestaat in vingerafdrukken op den lagen, staanden bovenrand. Nu zijn zulke urnen in den laatsten tijd ook gevonden in Centraal-Bolivia en hoewel nauwkeurige archaeologische onderzoekingen, aangevuld door oude berichten, gelijk boven vermeld, als resultaat hebben opgeleverd, dat de oude beschaving in dit gebied voor een groot deel van Arowakschen oorsprong moet zijn geweest, meende men toch niet gerechtigd te zijn om nu ook de Tupi-afkomst van die urnen in twijfel te trekken. Hoe is hiermee nu echter te rijmen dat wij precies dezelfde urnen op Aruba vinden, dat ongetwijfeld nooit een Tupi-bevolking heeft gehad ? In dit licht bezien verliest de Tupi-theorie, althans wat de Boliviaansche urnen betreft, veel van haar waarde. Men kan moeilijk nalaten hier verband te zoeken en de mogelijkheid van nauwe ethnographische betrekkingen tusschen het centrale Andes-gebied en omstreken eenerzijds en Noordwest-Venezuela met de aangrenzende eilanden anderzijds althans ernstig te onderzoeken. Te meer schijnt dit gewenscht, wanneer wij opmerken dat de gegevens betreffende urnbijzetting op deze eilanden wellicht nog twee andere aanknoopingspunten van gelijke strekking opleveren. Immers, het bijzetten van pasgeboren kinderen in speciale urnen, een gebruik dat karakteristiek is voor Noordwest-Argentina (en dat volgens oude Spaansche schrijvers ook op andere plaatsen in het Andes-gebied voorkwam), was vermoedelijk ook op Aruba in zwang en het plaatsen van losse skeletdeelen tusschen, op, of onder vaatwerk komt op Zuid-Amerikaanschen bodem, voor zoover bekend, voornamelijk voor in Noordwest-Venezuela, in Peru en in Noordwest-Argentina[2]).

[1]) Dit woord is hier natuurlijk niet in absoluten zin gebruikt. Urnbijzetting komt ook in andere werelddeelen veel voor. Het gebruik kan dus in Amerika geïmporteerd zijn — hoewel dit om redenen waarop wij hier niet nader kunnen ingaan zeer onwaarschijnlijk is —; zoolang wij echter geen bewijzen hebben dat dit inderdaad het geval is, kunnen wij de bevolkingsgroep waarvan het op Amerikaanschen bodem is uitgegaan, als de uitvinders beschouwen.

[2]) Voor de uitgebreide literatuur over de in dit opstel genoemde vondsten zij verwezen naar de eerstvolgende aflevering van het Internationales Archiv für Ethnographie.

Het zou echter voorbarig zijn uit deze schaarsche aanwijzingen vèrstrekkende theorieën te willen opbouwen. Ongewijfeld bewijzen zij echter — en daarom was het te doen — dat de archaeologische vondsten op Aruba, Curaçao en Bonaire van meer gewicht zijn voor de studie der cultuurgeschiedenis van Zuid-Amerika dan de eerste kennismaking zou doen vermoeden.